

Kultura Dubrovnika u prvoj polovici 19. stoljeća

Sažetak

Tijekom prve polovice 19. stoljeća, Dubrovnik se suočio s brojnim političkim, društvenim i gospodarskim promjenama, čiji se trag jasno odrazio u kulturnome životu. Zahvaljujući vanjskim faktorima koji su utjecali na dubrovačku intelektualnu elitu toga doba, prema sredini 19. stoljeća dubrovačka se kultura postupno aktivirala i nastavila svoj razvoj na temeljima starih gradskih tradicija – pod snažnim utjecajem pojedinih europskih kultura. Ovaj se rad stoga bavi tumačenjem isprepletenih odnosa koji su usmjerili kulturnu djelatnost prema novim ciljevima i stvorili nove okvire, unutar kojih se ona nadalje razvijala.

Ključne riječi

Dubrovnik, kultura, 19. stoljeće, Dubrovačka Republika, Ilirske pokrajine, Habsburška Monarhija, ilirizam

Velik broj mediteranskih zemalja krajem 18. i u prvoj polovici 19. stoljeća pokazuje slične političke i kulturne tendencije. Pojava nacionalno-integracijskih ideja potaknula je začetke kulturnoga preporoda koji je bio temelj daljnjega političkog djelovanja s ciljem stvaranja modernih nacija, što je donekle u opreci kulturne matrice velikih sredozemnih republika: Venecije i Dubrovnika. U Dubrovniku su kulturni preporod tijekom prve polovice 19. stoljeća često kočila aktualna politička te društvena i gospodarska zbivanja. Uska povezanost općih europskih kretanja toga doba i uvjeta nastalih u posljednjim desetljećima postojanja Republike, za vrijeme francuske okupacije i austrijske uprave u gradu, jasno se odrazila u mogućnostima, dosezima i ciljevima kulturne djelatnosti Dubrovčana. Počevši od kazališta, glazbe, slikarstva i književnosti pa sve do obrazovnoga sustava, tiska i kulturnih udruženja, taj se međuodnos očitovao u prožimanju starih dubrovačkih tradicija i aktualnih europskih kulturnih trendova.

Mediterranski utjecaj, a posebice talijanski, izrazito se osjećao u dubrovačkoj umjetnosti druge polovice 18. i prve polovice 19. stoljeća, što je bila posljedica višestoljetne duhovne i materijalne povezanosti mediteranskih središta. Kazališnu su djelatnost toga doba obilježile talijanske putujuće glumačke družine, koje su tada počele nastupati u gradskome kazalištu, postupno potiskujući dubrovačku amatersku družinu u drugi plan. Gledatelje je privukao širi repertoar talijanskih družina, njihova bogatija scenografija i sam način izvedbe jer su u pitanju bili školovani profesionalni glumci. Činjenica da su zbog toga predstave otada bile pretežito na talijanskome jeziku nije predstavljala problem jer je kazalište u doba Republike ionako bilo dostupno samo pojedinim društvenim slojevima – plemićima i nekolicini imućnih pučana – koji su već tijekom svojega školovanja vrlo dobro ovladali jezikom. Domaće predstave stoga su se rjeđe izvodile u Orsanu, no i dalje su barem jednom godišnje, povodom poklada, izvođene u pučanskim palačama, privatnim domovima i na vlastelinskim dvorovima.¹ Pretežito su se izvodile prerade stranih (talijanskih i francuskih) komedija i tragedija, uz poneku predstavu pučko-folklornoga sadržaja na hrvatskome jeziku, tako da je domaće dramsko stvaralaštvo u sadržajnome i estetskome pogledu stagniralo. Iako su Vlaho Stulli i Marko Bruerević (Bruère) osobno uspjeli ostvariti određeni pojedinačni pomak, njihov rad nije uspio potaknuti druge sugrađane na pojačanu dramaturšku aktivnost na narodnome jeziku i razvoj toga područja.² Za vrijeme francuske okupacije kazalište je uz zabavni karakter dobilo i pojačanu propagandnu crtu jer su ga Francuzi počeli koristiti i kao sredstvo slavljenja i veličanja Napoleonovih uspjeha u Europi. Predstave su se nakon ukidanja Dubrovačke Republike i gašenja njezinih institucija premjestile u bivšu dvoranu Velikoga vijeća, a novoootvoreno kazalište dobilo je ime *Théâtre Ducal* (Vojvodsko kazalište) prema svojem mecenari Augusteu Marmontu, Vojvodi od Dubrovnika. S kazališnih dasaka okupljenim su se gledateljima prenosile i vijesti o aktualnim trijumfima carske vojske pa su ponekad bile organizirane posebne proslave tomu u čast.³

Istovremeno se znatno mijenjala slika dubrovačkoga društva, koju je obilježilo postupno propadanje vlastele i bogatijih pučana te uključivanje nižih slojeva u kulturni život grada. Rodovska podjela vlastele postupno je gubila značaj, dok je do izražaja ubrzo došla nova razdioba patricijata utemeljena na razlikama u političkoj i ideološkoj orijentaciji. Unatoč nešto liberalnijem stavu pripadnika pojedinih političkih struja, reforme kojima su oni težili bile su još uvijek daleke duhu pravih prosvjetiteljskih ideja jer su se i nakon pada Republike nadali povratku staroga sustava.⁴ Tako se među višim društvenim slojevima

¹ Nada Beritić, *Otkrića iz arhiva: iz književne i političke povijesti Dubrovnika i Dalmacije u 18. i 19. stoljeću* (Split: Književni krug, 2000), 7-13.

² Ibid., 28.

³ Ivo Ficović, „Dubrovačko kazalište u doba francuske okupacije,“ *Arhivski vjesnik* 33 (1990): 87-90; Stjepan Ćosić, *Dubrovnici nakon pada Republike (1808.-1848.)* (Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, 1999), 60-61.

⁴ Stjepan Ćosić i Nenad Vekarić, *Dubrovačka vlastela između roda i države: salamankezi i sorbonezi* (Zagreb-Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti-Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2005), 95-100.

zadržao zajednički osjećaj dubrovačkoga patriotizma, koji se na različite načine manifestirao i u kulturnome životu, primjerice, u klasicističkome stvaralaštvu književno-intelektualnoga kruga okupljenoga oko braće Stulli, poznatoga pod nazivom „Butiga“, ili u romantičarskim djelima kruga iliraca.⁵ Razočaran gubitkom neovisnosti i vlastitih plemićkih privilegija, što je uzrokovalo početak društvenoga izjednačavanja vlastele i puka, dio patricija prepušta se rezignaciji, dok dio njih iskazuje otpor prema novonastaloj situaciji. To se među ostalim očitovalo u povlačenju vlastele iz kazališta zbog sve veće prisutnosti pučana, kao i zbog prenamijene dvorane Velikoga vijeća, jedne od najvažnijih institucija Republike, u kazališnu dvoranu, što su shvatili kao povredu aristokratske kulturno-povijesne tradicije.⁶ Upravo su ovakvi iskazi netrpeljivosti viših slojeva prema nižim slojevima bili karakteristični za mediteranske gradove, koji su već tada bili svjesni aktualnih društvenih kretanja.⁷

Krajem 18. stoljeća u dubrovačkome kazalištu postupno se javljala i opera, pa su se sve češće u gradu, osim glumačkih, zadržavale i pjevačke družine. Talijanski glazbenici i ranije su se nastanjivali u Dubrovniku, gdje su svirali u službi dubrovačke vlade, dok su mladi Dubrovčani najčešće odlazili u Italiju na glazbeno usavršavanje i po povratku u grad dobivali mjesto u orkestru. Kao i kazališne predstave, koncerti su se održavali u Orsanu, pučkim palačama i na vlastelinskim dvorovima, sviralo se i pjevalo po gradskim ulicama, u katedrali i na drugim javnim mjestima, gdje su se također održavali razni plesovi i igrala moreška.⁸ U vrijeme francuske uprave zabranjeno je djelovanje nekih institucija ili glazbenih društava koja su postojala u gradu, tako da je i u glazbenome stvaralaštvu nastupio svojevrsni zastoj.⁹

Poput kazališne i glazbene aktivnosti, slikarstvo je također obilježeno pretežno talijanskim utjecajima. Takozvani „putujući slikari“, poput Carmela Reggia iz Palerma, često su se zbog nedostatka domaćih obrazovanih slikara i mnoštva talijanskih u njihovim rodnim gradovima, ali i zbog tipičnoga mediteranskog avanturističkog duha, smještali u dalmatinskim gradovima. Od domaćih slikara mogu se izdvojiti Petar Katušić i Rafo Martini, koji su se nakon školovanja u Italiji vratili u rodni Dubrovnik. U prvoj polovici 19. stoljeća prevladavaju slikari koji stvaraju portrete slavnih Dubrovčana i njihovih obitelji

⁵ Vinko Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808.*, sv. 2 (Zagreb: Matica hrvatska, 1980), 432-433; Stjepan Ćosić, „Luko Stulli i dubrovačka književna baština“, *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 41 (2003): 267-277.

⁶ Ćosić, *Dubrovnik nakon pada Republike (1808.-1848.)*, 61-64.

⁷ Bogdan Radica, *Sredozemni povratak* (Barcelona: Knjižnica Hrvatske revije, 1971), 53-54.

⁸ Beritić, *Otkrića iz arhiva*, 24-34. O moreški vidi: Vinko Foretić, „Povijesni prikaz korčulanske Moreške“, u *Moreška, Korčulanska viteška igra*, ur. Vinko Foretić et. al. (Korčula: Radničko kulturno umjetničko društvo Moreška, 1974), 7-70.

⁹ Vidi: Miho Demović, *Velika povijest dubrovačke glazbe*, sv. 2 (Dubrovnik: Udruga „Stara dubrovačka glazba“, 2017).

u klasicističkome duhu. Romantizam je, osim toga, kao razdoblje povratka i povlačenja u prirodu, ponovno otkrio pejzažne motive, koji dominiraju i dubrovačkim slikarstvom.¹⁰ Dok je Katušić portretirao stariju generaciju dubrovačkih latinista, Reggio i Martini izradili su portrete mlađega naraštaja istaknutih književnika i intelektualaca. S druge strane, kako je to često bio slučaj u reciprocnosti kulturno-intelektualnih krugova bidermajerskoga vremena, oni su navedene slikare ovjekovječili u svojim pjesmama, epigramima kao i drugim književnim i znanstvenim djelima.¹¹ Skromna stvaralačka djelatnost i snažni strani utjecaji u umjetnosti mogu se pripisati općemu gradskom raspoloženju toga vremena, koje je bilo obilježeno rezignacijom, ali i nedostatkom visokih obrazovnih ustanova, što je mlade Dubrovčane prisililo da školovanje nastave u talijanskim gradovima.

U Dubrovniku je osnovna škola postala obavezna tek nakon uvođenja austrijske uprave, i to najprije za dječake, dok su se djevojčice do 1837. godine školovale uglavnom u zasebnim ženskim privatnim školama. Počela su se organizirati kratka stručna osposobljavanja profesora, čime su se u ulogu učitelja postupno uključivali i laici. Glavni cilj bio je podignuti razinu pismenosti stanovništva, međutim, iako se broj djece iz godine u godinu povećavao, većina njih i dalje je ostala izvan obrazovnoga sustava unatoč novim odredbama. Nastava se u školama odvijala na talijanskome u svim razredima osim prvoga, a hrvatski jezik kao predmet uveden je tek 1849. godine.¹² Za vrijeme francuske okupacije ukinut je dubrovački kolegij, ali na poticaj braće Appendini i uz Marmontov patronat, koji je namijenio 4000 dukata iz fonda za otkup robova školstvu, osnovan je licej s konviktom.¹³ Već se 1808. godine na njemu predavao „ilirski“ jezik, što ukazuje na postojanje pretpreporodnih ilirskih ideja u Dubrovniku već na samome početku 19. stoljeća, i prije organizacije ilirskoga pokreta u Hrvatskoj.¹⁴ Utjecaj tih ideja bio je najistaknutiji u književnoj i nakladničkoj aktivnosti Dubrovčana u prvoj polovici 19. stoljeća. Nadalje, osim osnovnih škola i liceja, umjesto kojega je za vrijeme austrijske uprave 1811. godine osnovana niža gimnazija (isto je u sklopu reorganizacije školstva učinjeno i na širem dalmatinskom području: u Zadru, Šibeniku, Trogiru, Hvaru i Kotoru), djelovao je i franjevački filozofsko-teološki studij za naobrazbu klera. Dubrovnik je stoljećima bio pretežno katolički grad, tako da je židovskome i pravoslavnome stanovništvu bilo zabranjeno ispovijedati svoju vjeru te su

¹⁰ Cvjetko Milanja, *Konstrukcije kulture: modeli kulturne modernizacije u Hrvatskoj 19. stoljeća* (Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2012), 170-173; Dinko Župan, „Kulturni i intelektualni razvoj u Hrvatskoj u »dugom« 19. stoljeću,“ u *Temelji moderne Hrvatske. Hrvatske zemlje u "dugom" 19. stoljeću*, ur. Vlasta Švoger i Jasna Turkalj (Zagreb: Matica hrvatska, 2016), 300-302.

¹¹ Kruno Prijatelj, *Slikarstvo u Dalmaciji od 1784. do 1884.* (Split: Književni krug, 1989), 6-22.

¹² Ćosić, *Dubrovnik nakon pada Republike (1808.-1848.)*, 192-196.

¹³ Stjepan Ćosić, „O slomu Republike i ustroju francuske uprave u Dubrovniku 1808. i 1809.,” *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 33 (1995): 198.

¹⁴ Ficović, „Dubrovačko kazalište u doba francuske okupacije,“ 88.

živjeli odvojeno od katolika. Sami su organizirali nastavu utemeljenu na tradicionalnoj vjerskoj poduci za djecu iz svojih zajednica te samostalno plaćali učitelje. Tek od 1821. godine židovskoj je djeci dopušteno pohađanje nastave u gradskoj osnovnoj školi, s time da su imali pravo izostati s nastave vjeronauka, koja je za katoličku djecu bila obavezna.¹⁵

Antisemitsko raspoloženje dubrovačkih vlasti odrazilo se i u odredbama kojima su Židovi getoizirani te im je bio zabranjen pristup gradskome kulturnom i društvenom životu.¹⁶ Nisu smjeli odlaziti u kazalište, niti su kršćani smjeli glumiti u predstavama koje su Židovi organizirali unutar svoje zajednice.¹⁷ Ipak, situacija se za njih djelomično poboljšala nakon pada Republike, kada je maršal Marmont dao građanska prava Židovima, pravoslavcima i ostalim vjerskim i društvenim skupinama.¹⁸ Unatoč otporu stare aristokracije prema ranim liberalnim promjenama, gledajući opća europska kretanja toga doba, jasno je da su one bile neizbježne. Jedan od pokušaja očuvanja *statusa quo* bilo je uvođenje cenzure (još u doba Republike) kako bi se ograničio protok novih ideja i aktualnih vijesti iz ostatka Europe. Cenzura je obuhvatila ponajprije književnu produkciju i trgovinu, no utjecala je i na izbor kazališnoga repertoara te ograničila slobodu govora.¹⁹ Unatoč zabranama Dubrovčani su se nastavili okupljati u privatnim kućama, gdje se raspravljalo o novim dosezima filozofije, politike i književnosti, čitali su zabranjene knjige francuskih prosvjetitelja i strane novinske listove, kontaktirali s drugim europskim intelektualcima te počeli preispitivati crkvene dogme.²⁰ Stara vlastela i imućni građani okupljali su se i u sklopu čitateljskih društava, nazivanih *Casino* i *Gabinetto di lettura*, što je tada bilo karakteristično za Dalmaciju i Bansku Hrvatsku. Čitaonice su imale značajnu ulogu u gradskome društvenom životu i širenju preporodnih ideja na hrvatskim prostorima. U sklopu dubrovačkoga *Casina*, koji je 1820. otvoren na dvoru Miha Giorgija u Pilama, organizirane su, primjerice, pokladne zabave, proslave i ples, ali se prostor koristio i kao čitaonica.²¹

¹⁵ Ćosić, *Dubrovnik nakon pada Republike (1808.-1848.)*, 194-195.

¹⁶ Židovski geto nalazio se u ulici Via del Ghetto, danas poznatom pod nazivom Žudioska ulica. O židovskom getu u Dubrovačkoj Republici vidi: Bernard Stulli, *Židovi u Dubrovniku (Jews in Dubrovnik)* (Zagreb: Jevrejska općina, 1989); Vesna Miović, *Židovski geto u Dubrovniku (1546-1808)* (Zagreb-Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti-Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2005).

¹⁷ Beritić, *Otkrića iz arhiva*, 25-26.

¹⁸ Ćosić „O slomu Republike i ustroju francuske uprave,” 200-202; Ćosić, *Dubrovnik nakon pada Republike (1808.-1848.)*, 66.

¹⁹ Vesna Čučić, „Prvi tiskari u Dubrovniku: s popisom tiskane građe,” *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 48 (2005): 115-116.

²⁰ Beritić, *Otkrića iz arhiva*, 172-176.

²¹ Josip Bersa, *Dubrovačke slike i prilike 1800-1880* (Dubrovnik: Matica hrvatska, 2002), 160-161; Marica Šapro-Ficović, „Starija dubrovačka periodika kao izvor informacija o čitaonicama i knjižničnoj djelatnosti u Dubrovniku od 1848. do 1918. godine,” *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 52/1 (2009): 128-130.

U slične rasprave počele su se uključivati i obrazovane dubrovačke gospođe, pripadnice aristokratskih i bogatih građanskih obitelji, kod kojih je aktivnost u kulturnome i intelektualnome životu postala i više nego poželjnom osobinom. Stjecanjem nešto šire naobrazbe u talijanskim školama mlade Dubrovkinje postupno su ostvarivale ravnopravniji položaj u odnosu na muškarce.²² Širenje prosvjetiteljskih ideja i ideala Francuske revolucije Europom potaknulo je početak sekularizacije društva i promicanja jednakosti, slobode i tolerancije, što se u dubrovačkome slučaju u početku očitovalo u kulturnome životu. Postupno uvođenje laika na učiteljske funkcije, uključivanje žena i različitih vjerskih skupina u javni obrazovni sustav i kulturni život grada, dopuštenje za izgradnju pravoslavne crkve (isprva izvan gradskih zidina), sekularizacija crkvene zemlje i ukidanje pojedinih samostana samo su neke od posljedica tadašnjih europskih intelektualnih kretanja i strane uprave u Dubrovniku.

Nove političke i društvene prilike uzrokovale su postupno gašenje simbola i tradicija staroga poretka Dubrovačke Republike te probudile ravnodušnost i politički oportunitizam među nekada vodećim društvenim slojevima.²³ Austrijska vlast nastojala je iz kolektivne svijesti ukloniti sjećanje na doba Republike, što se jasno vidi iz odnosa prema njezinim simbolima. Znatan dio građe dubrovačkoga arhiva prenesen je u bečki *Haus- Hof- und Staatsarchiv*, produžena je zabrana proslave spomendana sv. Vlaha koju je uvela još francuska uprava²⁴, a odugovlačilo se i s ponovnim postavljanjem Orlandova stupa²⁵ – sve kako bi se izbjeglo isticanje simbola i povijesti Dubrovačke Republike, njezine slobode i nezavisnosti, a radi lakšega uklapanja u dalmatinske i, općenito, austrijske okvire.²⁶ Dubrovnik je pod austrijskom upravom postao perifernim područjem Monarhije koje više nije promatrano kao važno kulturno središte s bogatom tradicijom, već kao jedna u nizu strateških točaka bez posebnoga administrativno-političkog značaja. Stoga je promjena mogla doći jedino iz samoga grada, uz poticaje širih europskih zbivanja.

Naime, začeci nacionalno-integracijskih ideologija pretpostavili su potrebu za kulturno-jezičnom integracijom onoj političkoj, zbog čega latinska književna produkcija postupno opada, dok se ona na narodnim jezicima povećava. Na hrvatskim prostorima pokazalo se da upravo Dubrovnik prednjači

²² Slavica Stojan, *U salonu Marije Giorgi Bona* (Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, 1996), 12-13; 50.

²³ Čosić, *Dubrovnik nakon pada Republike (1808.-1848.)*, 66-67.

²⁴ Proslava je zabranjena za vrijeme francuske okupacije kako bi se spriječila veća okupljanja koja bi mogla ugroziti novo uspostavljenu vlast, a ponovno je dopuštena 1836. zahvaljujući inicijativi Antuna Kaznačića. Bersa, *Dubrovačke slike i prilike 1800-1880*, 132.

²⁵ Orlandov stup bio je jednim od glavnih simbola dubrovačke neovisnosti i slobode na kojemu je za vrijeme većih gradskih svečanosti bila postavljena dubrovačka zastava. Stup je srušio vjetar 1825. godine, a ponovno je postavljen 1878. godine.

²⁶ Čosić, *Dubrovnik nakon pada Republike (1808.-1848.)*, 165-166.

u udjelu tiskanih knjiga na hrvatskome jeziku u odnosu na ostale dalmatinske gradove. Produkcija hrvatskih publikacija između 1815. i 1850. godine bila je približno jednaka produkciji na talijanskome, koja je ipak i dalje bila zastupljenija u Martecchinijevoj tiskari.²⁷ Unatoč prevlasti talijanskoga jezika nad hrvatskim u javnome životu, Dubrovčani nisu osjećali etničku povezanost s Talijanima, već su u kolektivnoj svijesti njegovali osjećaj pripadnosti zasebnoj „slavo-dalmatinskoj“ naciji.²⁸ To se naposljetku odrazilo i u njihovu napuštanju partikularističkih tendencija i prihvaćanju ideja o hrvatskome, slavenskome ili južnoslavenskome kulturnom jedinstvu. Na taj način nastojali su obraniti svoj identitet pred pretenzijama dalmatinskih autonomaša i sve jače talijanizacije, koja je bila izražena u cijeloj Dalmaciji.²⁹

U Dubrovniku je u to vrijeme postojao krug pristalica ilirskoga pokreta, svjesnih potrebe za stvaranjem zajedničkoga jezika i čvršćega kulturnog povezivanja kao preduvjeta za formiranje moderne nacije. Budući da se Dubrovačka Republika stoljećima samostalno razvijala, za razliku od ostalih hrvatskih povijesnih prostora ona je razvila izuzetno bogatu autentičnu književnu tradiciju pisanu štokavskim narječjem. Ilirce se posebno dojmio književni izraz dubrovačkih baroknih pjesnika, ponajprije Gundulića, tako da je štokavsko narječje na kraju prevagnulo pri Gajevoj reformi grafije. Pri tome su mu, osim djela dubrovačkih baroknih pjesnika, bili korisni trojezični rječnik Joakima Stullija i Appendinijeva gramatika „ilirskog“ jezika.³⁰ Zanimanje za hrvatski jezik potaknulo je dubrovačke intelektualce i književnike na tražanje za starim narodnim pjesmama, poslovicama, epovima, epigramima i ostalim književnim oblicima, koje su zatim prepisivali i tiskali u Martecchinijevoj tiskari. Za vrijeme cijeloga 19. stoljeća pokušavali su oživjeti kulturu i tradiciju Dubrovačke Republike, zbog čega na europskoj razini dubrovačka književnost ne izlazi iz svojih estetskih i sadržajnih okvira, no ona, s druge strane, ima poseban značaj za hrvatsko književno stvaralaštvo zbog svojega domoljubnog karaktera i jezičnoga i umjetničkoga izraza bliskoga drugim hrvatskim prostorima.³¹ I sam je Ljudevit Gaj 1836. proglasio književnu baštinu „stare ilirske Atene-Dubrovnika“ temeljem suvremene književnosti, što je skrenulo dodatnu pozornost.³² Poseban doprinos književnosti dali su, naravno, i dubrovački preporoditelji: Antun Kaznačić, Vlaho Stulli, Đuro

²⁷ Tiskar Antonio Martecchini 1802. godine dobio je odobrenje za otvaranje tiskare koja je postala ključno mjesto kulturne produkcije Dubrovnika. Vidi: Čučić, „Prvi tiskari u Dubrovniku,“ 108-158.

²⁸ Jelena Lakuš, „Između govornog i pisanog jezika: višejezična nakladnička slika dalmatinskog prostora prve polovice 19. stoljeća,“ *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 48 (2005): 88-98.

²⁹ Nikša Stančić, *Hrvatska nacija i nacionalizam u 19. i 20. stoljeću* (Zagreb: Barbat, 2002), 103-104.

³⁰ Milanja, *Konstrukcije kulture*, 185; Ćosić, *Dubrovnik nakon pada Republike (1808.-1848.)*, 67.

³¹ Bersa, *Dubrovačke slike i prilike 1800-1880*, 189; Ćosić, *Dubrovnik nakon pada Republike (1808.-1848.)*, 281-284; 293.

³² Ivo Banac, *Dubrovački eseji* (Dubrovnik: Matica hrvatska, 1992), 13; 18.

Ferić, Marko Bruerević, Pjerko Bona, Antun Rocci, Ivan August Kaznačić, Marko Pucić, Nikša Gradi...

Ilirski se pokret u Dubrovniku 1840-ih postupno gasi, a iz njega nastaju integralno političko i kulturno hrvatstvo te „srbokatolička“ ideologija.³³ Dok je hrvatstvo bilo utemeljeno na osjećaju etničke pripadnosti, zagovornici srbokatoličkih ideja pokušali su opravdati svoje teorije o srpstvu Dubrovnička znanstvenim metodama, pozivajući se na Karadžićevu teoriju o jezičnome srpstvu, jezičnu diobu Pavela Josefa Šafárika, klasifikaciju Slavena Jána Kollára i *De administrando imperio* Konstantina VII. Porfirogeneta. Dubrovački paroh Đorđe Nikolajević i ilirac Orsat (Medo) Pucić objavili su dio izvora iz dubrovačkoga arhiva pod nazivima *Srpski spomenici* (1840.) i *Spomenici srpski* (1857.), argumentirajući naslove svojih zbiraka pomoću jezičnih teorija i činjenice da su dokumenti pisani ćirilicom. Nepotpunim i krivim tumačenjem izvora i dubrovačke prošlosti zagovornici te ideologije na kraju nisu uspjeli privući veći broj sljedbenika, tako da je 1850-ih prestalo njezino intenzivnije širenje, iako je ideologija u različitim oblicima ostala prisutna u dubrovačkome kulturnom i političkom životu čak i u 21. stoljeću. Gradsku su nakladničku djelatnost do sredine 19. stoljeća obilježila i dva novinska lista, *Rimembranze della settimana* i *L'Avvenire*, koji su se pretežito bavili političkim događajima iz 1848. godine. Međutim, oba su lista ukinuta već 1849., a novi su pokrenuti tek 1880-ih.³⁴

Iako se kulturna djelatnost Dubrovnikana prema sredini 19. stoljeća postupno aktivirala, gospodarske i političke prilike i dalje su usporavale njezino potpuno ostvarenje. Nemogućnost izlaska umjetničkoga stvaralaštva iz provincijalnih okvira često se očitovala u nedostatku originalnosti i nešto manjoj estetskoj vrijednosti na široj razini, tako da je književnost, kazališnu i glazbenu scenu toga doba obilježio snažan talijanski i francuski kulturni utjecaj. Prosvjetiteljske ideje ispreplitale su se sa starom dubrovačkom tradicijom, koja je tada doživjela stanovite promjene ili reimaginacije zbog novih društvenih i političkih okolnosti. Nositelji dubrovačke kulture prve polovice 19. stoljeća bili su vrlo dobro upoznati s aktualnim europskim događajima, kao i s djelatnošću svojih prethodnika, što su iskoristili u vlastitome stvaralaštvu kako bi, vodeći se novim ciljevima, oživjeli izvornu dubrovačku kulturu. Premda je to razdoblje nešto skromnije kulturne aktivnosti, ono je imalo velik utjecaj na intenziviranje veza Dubrovnikana s ostatkom Dalmacije, pa i Bansom Hrvatskom. Povezavši se jačim jezičnim i kulturnim odnosima, unatoč političko-teritorijalnoj razdvojenosti i još uvijek relativno različitoj razini društvenoga i gospodarskoga razvoja, tijekom 19. stoljeća ostvaren je preduvjet za daljnju političku akciju u procesu hrvatske nacionalne integracije.

³³ Čosić, *Dubrovnik nakon pada Republike (1808.-1848.)*, 288.

³⁴ *Ibid.*, 325-335; 340-342. Vidi: Ivo Perić, *Dubrovačka periodika 1848-1918* (Zagreb: JAZU, 1980).

Bibliografija

- Banac, Ivo. *Dubrovački eseji*. Dubrovnik: Matica hrvatska, 1992.
- Beritić, Nada. *Otkrića iz arhiva: iz književne i političke povijesti Dubrovnika i Dalmacije u 18. i 19. stoljeću*. Split: Književni krug, 2000.
- Bersa, Josip. *Dubrovačke slike i prilike 1800-1880*. Dubrovnik: Matica hrvatska, 2002.
- Čučić, Vesna. „Prvi tiskari u Dubrovniku: s popisom tiskane građe.“ *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 48 (2005): 108-158.
- Čosić, Stjepan. *Dubrovnik nakon pada Republike (1808.-1848.)*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, 1999.
- _____. „Luko Stulli i dubrovačka književna baština.“ *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 41 (2003): 259-286.
- _____. „O slomu Republike i ustroju francuske uprave u Dubrovniku 1808. i 1809.“ *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 33 (1995): 177-203.
- _____. i Nenad Vekarić. *Dubrovačka vlastela između roda i države: salamankezi i sorbonezi*. Zagreb-Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti-Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2005.
- Demović, Miho. *Velika povijest dubrovačke glazbe*. Svezak 2. Dubrovnik: Udruga „Stara dubrovačka glazba“, 2017.
- Ficović, Ivo. „Dubrovačko kazalište u doba francuske okupacije.“ *Arhivski vjesnik* 33 (1990): 87-93.
- Foretić, Vinko. „Povijesni prikaz korčulanske Moreške.“ U *Moreška, Korčulanska viteška igra*, ur. Vinko Foretić et. al., 7-70. Korčula: Radničko kulturno umjetničko društvo Moreška, 1974.
- _____. *Povijest Dubrovnika do 1808*. Svezak 2. Zagreb: Matica hrvatska, 1980.
- Lakuš, Jelena. „Između govornog i pisanog jezika: višejezična nakladnička slika dalmatinskog prostora prve polovice 19. stoljeća.“ *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 48 (2005): 84-107.
- Milanja, Cvjetko. *Konstrukcije kulture: modeli kulturne modernizacije u Hrvatskoj 19. stoljeća*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2012.
- Miović, Vesna. *Židovski geto u Dubrovniku (1546-1808)*. Zagreb-Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti-Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2005.
- Perić, Ivo. *Dubrovačka periodika 1848-1918*. Zagreb: JAZU, 1980.
- Prijatelj, Kruno. *Slikarstvo u Dalmaciji od 1784. do 1884*. Split: Književni krug, 1989.
- Radica, Bogdan. *Sredozemni povratak*. Barcelona: Knjižnica Hrvatske revije, 1971.
- Stančić, Nikša. *Hrvatska nacija i nacionalizam u 19. i 20. stoljeću*. Zagreb: Barbat, 2002.
- Stojan, Slavica. *U salonu Marije Giorgi Bona*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, 1996.
- Stulli, Bernard. *Židovi u Dubrovniku (Jews in Dubrovnik)*. Zagreb: Jevrejska općina, 1989.
- Šapro-Ficović, Marica. „Starija dubrovačka periodika kao izvor informacija o čitaonicama i knjižničnoj djelatnosti u Dubrovniku od 1848. do 1918. godine.“ *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 52/1 (2009): 122-134.
- Župan, Dinko. „Kulturni i intelektualni razvoj u Hrvatskoj u »dugom« 19. stoljeću.“ U *Temelji moderne Hrvatske. Hrvatske zemlje u »dugom« 19. stoljeću*, ur. Vlasta Švogor i Jasna Turkalj, 273-308. Zagreb: Matica hrvatska, 2016.

Abstract

During the first half of the 19th century, Dubrovnik dealt with many political, social and economic changes that left a significant mark on its culture. Thanks to external factors that had an impact on intellectual and artistic elite from Dubrovnik, towards the mid-19th century, the culture of Dubrovnik was gradually evolving based on the city's old traditions, although strongly influenced by certain European cultures. Therefore, this essay interprets these intertwined relations that directed the cultural activity towards some new objectives and created a framework for its further progress.

Keywords

Dubrovnik, culture, 19th century, Republic of Ragusa, Illyrian Provinces, Habsburg Monarchy, Illyrism